

მზია მილაშვილი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი,
არქიტექტურის დოქტორი,
ვალერი მჭედლიშვილი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი, არქიტექტურის დოქტორი

რეზიუმე

სერაფიმე საროველის სახელობის ტაძარი საქართველოში, კახეთში, კერძოდ ქიზიყში, დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის სოფელ სამრეკლოში მდებარეობს. ტაძრის მშენებლობა 1903 წელს დასრულდა. არსებობს გადაუმოწმებელი მოსაზრება, რომ წმინდა სერაფიმე საროველის სახელზე აგებული ტაძარი პირველი ტაძარია მსოფლიოში.

ტაძარი რუსული არქიტექტურული ტრადიციებითაა აგებული. პირვანდელ ტაძარს ჰქონდა ხახვისებრი გუმბათი, რომელიც 1921 წლის ოკუპაციის შემდეგ ბოლშევიკებმა ააფეთქეს. შენობის კედლები გათლილი, მოთეთრო-რძისფერი ქვის კვადრებითაა ნაგები. აგურითაა გამოყვანილი კარ-სარკმელთა ღიობები, კონსტრუქციული ნაწილები და ფასადების დეკორატიული ელემენტები. შიდა სივრცეს გუმბათქვეშა რვაკუთხედი ქმნის, რომელსაც ოთხივე მხრიდან სწორკუთხა, კამარით გადახურული მკლავები აქვს. აღმოსავლეთის მკლავი დასრულებულია ნახევარწრიული, ძირითადი სივრცისგან გამოყოფილი აფსიდით. ტაძრის დასავლეთ ფასადზე დაშენებულია სამსართულიანი სამრეკლო, რომლის პირველი სართული სამი სივრცისაგან შედგება.

2012 წელს, ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიის სამღვდელთების ძალისხმევითა და ფონდი „ქართუს“ დაფინანსებით, ტაძარი განახლდა. გამაგრდა საძირკველი და შეკეთდა დაზიანებული კედლები. სამწუხაროდ, განახლებას რიგი ხარვეზები ახლავს. კერძოდ, ტაძარი არა პირვანდელი ფორმის გუმბათით, არამედ ნახევრად სფეროსებური ფორმის აშენდა და თუნუქის სახურავით გადაიხურა. სამწუხაროდ, შეილესა ინტერიერში შემორჩენილი თავდაპირველი მხატვრობის ფრაგმენტებიც.

სერაფიმე საროველის სახელობის პირველი თაძარი საქართველოში

საკვანძო სიტყვები: მე-20 საუკუნის დასაწყისის არქიტექტურა, სერაფიმე საროველის თაძარი, დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის ეკლესიები, სოფელი სამრეკლო

დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტის სოფელ სამრეკლოში შემორჩენილია წმინდა სერაფიმე საროველის ეკლესია, რომელიც საქართველოს რუსეთის მფლობელობის ქვეშ ყოფნის პერიოდშია აშენებული და საქართველოს ისტორიის ერთი ეტაპის მოწმე მატერიალურ მემკვიდრეობას წარმოადგენს. ის მნიშვნელოვანია როგორც XIX-XX საუკუნის საქართველოში მიმდინარე პროცესების შესწავლისა და მხარის ისტორიის თვალსაზრისით, ისე აღნიშნული პერიოდის არქიტექტურული ისტორიის კუთხით. ამ ეკლესიის ისტორიას და თანამედროვეობას ეძღვნება წინამდებარე სტატია (სურ.1).

დედოფლისწყაროს (ისტორიულად „ხორნაბუჯი“) მუნიციპალიტეტი მდებარეობს ქიზიყის მხარეში. ეს არის ისტორიული ტერიტორია, რომელიც „ისტორიული ქართლის სამეფოს ერთ-ერთი პროვინციის – კამბეჩოვანის“ სახელითაა ცნობილი. ხორნაბუჯი წყაროებში პირველად იხსენიება V საუკუნეში, როდესაც აქ მეფე ვახტანგ I გორგასალმა საეპისკოპოსო კათედრალი დააარსა.¹ ნიშანდობლივია, რომ ქიზიყში უკვე IV საუკუნიდან არსებობდა წმ. ნინოს საყდარი – მთელი ივერიის „წმინდა ადგილი“.² ხოლო სახელწოდება „დედოფლისწყარო“ ისტორიულ წყაროებში,³ XI საუკუნიდანაა ცნობილი. ამ დროს დავით აღმაშენებელმა, აქ, ხორნაბუჯის ციხესთან, თავდაცვითი სამხედრო პოსტი განათავსა.⁴ ამ მხარის ძლიერება VIII საუკუნიდან იწყება და XII-XIII საუკუნეებში ზენიტს აღწევს. მაგრამ XIII საუკუნეში ხვარაზმის შაჰმა ჯალალედინმა კამბეჩოვანი მოაოხრა და დაიწყო დაღმასვლა. მეჩვიდმეტე საუკუნეში, შაჰ-აბასის შემოსევების შემდეგ, ერთ-ერთი პირველი სწორედ ხორნაბუჯის ეპარქია გაუქმდა. მას შემდეგ აქ არცერთი მონასტერი აღარ არსებობდა. ამის შემდეგ იწყება რუსეთის შე-

¹ მუსხელიშვილი, ქიზიყი, 1987, გვ. 501.

² შაიშმელაშვილი, კამბეჩოვანი, 1969, გვ. 40.

³ საქართველოს გეოგრაფიული სახელების, 2009, გვ. 55.

⁴ იქვე, მუსხელიშვილი, ქიზიყი, 1987, გვ. 501.

მოსვლის პერიოდი, რომელსაც სოფ. სამრეკლოში მდებარე ეკლესიის ისტორია უკავშირდება.

ისტორიული ცნობებით, 1803 წელს, რუსეთის იმპერიის მიერ, გეორგიევსკის ტრაქტატის დარღვევისა და საქართველოს ანექსიის შემდეგ, აქ რუსეთის ჯარის კავალერიის დივიზიის შტაბ-ბინა და რუსული სამხედრო სასწავლებელი განთავსდა. რუსებმა დასახლებას სახელწოდება „დედოფლისწყარო“ შეუცვალეს და მას „ცარსკიე კოლოდცი“ უწოდეს.⁵

XX საუკუნის დასაწყისში კი ნიკოლოზ II-მ, შირაქის ველის დასავლეთ ნაწილში, ბაპოროუიელი ურჩი კაზაკები ჩამოასახლა და აქ პატარა, სოფლის ტიპის დასახლება გაჩნდა. მეპირი გადმოცემით, მე-19 საუკუნის ბოლოს, რუს ფეოდალს, გრაფ მიხეილ სვიჩინოვს, მაშინდელ პატარა სოფელში, რუსების რამდენიმე ოჯახი ჩამოუსახლებია და „სვიჩინოვკა“ დაურქმევია. სოფელში გრაფ სვიჩინოვს, ტაძრის ასაშენებლად, ადგილიც შეუსყიდია და მთავარანგელოზების სახელზე მოზრდილი ტაძრის მშენებლობა დაუწყია. გადმოცემით, ტაძრის მშენებლობა 1903 წელს დასრულებულა. იმავე 1903 წელს, მოხდა ღირსი მამა სერაფიმეს წმინდანად კანონიზება. ამიტომ, გრაფმა გადაწყვეტილება შეცვალა და ტაძარი წმინდა სერაფიმეს სახელზე ეკურთხა. ამრიგად, ფაქტობრივად, ეს ტაძარი სერაფიმე საროველის სახელობის ერთ-ერთ პირველ ტაძრად გვევლინება.

სერაფიმე საროველი, (ერისკაცობაში პროხოორ ისიდორეს ძე მაშინი) სასწაულ მოქმედი რუსი ბერი და მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდანია. იგი ქალაქ კურსკში, ადგილობრივი ვაჭრის ოჯახში დაიბადა. სერაფიმემ 1776 წელს მოილოცა კიევ-პეჩერის ლავრა. ხუცესმა დოსიფეიმ მას მიუთითა ადგილი საროვში, სადაც მორჩილება უნდა მიეღო და ბერად აღკვეცილიყო. 1786 წელს სერაფიმე მართლაც აღიკვეცა ბერად საროვის მონასტერში.⁴

ჩვენთვის მნიშვნელოვანია ცნობა იმის თაობაზე, რომ სერაფიმე საროველს გამოცხადებით ემცნო: – „დედამიწაზე ღვთისმშობლის პირველი წილხვედრია საქართველო – ივერია, მეორე – ათონი, მესამე – კიევო-პეჩორის ლავრა და მეოთხე დივეევო“. ასევე ამ წმინდანს მიეწერებოდა სიტყვები: „არასოდეს არ იომოთ ივერიასთან, ამით თქვენ შეებრძოლებით დედას ღვთისას... ეს და-

⁵ საქართველოს, გეოგრაფიული, 1987, გვ. 128.

ლუპავს რუსეთს“.⁶

სოფელ სამრეკლოში მდებარე წმინდანის სახელობის ტაძარი რუსული სატაძრო არქიტექტურული ტრადიციების დაცვითაა აგებული. გადმოცემით, პირვანდელ ტაძარს რუსული სატაძრო არქიტექტურისათვის დამახასიათებელი ეგრეთწოდებულ „ხახვისებრი“ გუმბათი აგვირგვინებდა. შენობის კედლები ნატიფად გათლილი, მოთეთრო-რძისფერი თლილი ქვის კვადრებითაა ნაგები. აგურითაა გამოყვანილი კარ-სარკმელთა ღიობები, ასევე სხვა კონსტრუქციული ნაწილები და ფასადების მორთულობის დეკორატიული ელემენტები. ეკლესიის ფასადები უხვადაა მორთული აგურით გამოყვანილი დეკორატიული ელემენტებით.

მორთულობით გამოირჩევა დასავლეთის ფასადი, რომლის შუა, საფეხურებიან შვერილ ნაწილს, თაღოვანი პორტალი ამშვენებს. თაღის ფორმისაა პორტალის თავზე მდებარე სარკმლის თავიც. პორტალის მსგავსი თაღებითაა მორთული ეკლესიის დანარჩენი სარკმლებიც. დასავლეთ ფასადს ერთმანეთზე გადაბმული სამი თალი ასრულებს. ეს დეკორატიული მოტივი, მეტ-ნაკლებად, ჩრდილოეთ და სამხრეთ ფასადებზეც მეორდება. კედლის ზედაპირის ფერთა და მორთულობის ელემენტების ფერადოვან-რელიეფური კონტრასტი შთამბეჭდავს ხდის ტაძრის გარეგნულ იერ-სახეს.

ტაძრის აღმოსავლეთის მკლავი დასრულებულია შვერილი, ნახევარწრიული, ძირითადი სივრცისგან გამოყოფილი აფსიდით (სურ. 3, 4). აფსიდში ორი სარკმელია გაჭრილი. თითო სარკმელი დასავლეთ მკლავის გვერდით კედლებშიცაა მოთავსებული. ტაძარში შესასვლელი თითო კარი ჩრდილოეთ და სამხრეთ მკლავებშიცაა დატანებული. ტაძრის შესასვლელების თავზე მოწყობილია თაღოვანი ფორმის ფართო სარკმლები.

საკურთხევლის გვერდებზე განლაგებულია თითო მცირე სათავსო. საკურთხეველი სამხრეთით მდებარე სათავსოს შიგა კარით უკავშირდება. ჩრდილოეთ სათავსოს კი დამოუკიდებელი, იზოლირებული შესასვლელი აქვს – ჩრდილოეთიდან. სავარაუდოდ, ეს სივრცე ეკლესიის მსახურის ან მცველის საცხოვრებელი უნდა ყოფილიყო.

ტაძარს მთავარი შესასვლელი დასავლეთიდან აქვს მოწყობილი. ტაძრის დასავლეთ ფასადის მკლავზე დაშენებულია სამსარ-

⁶ წმიდანთა, ცხოვრება, 2001, გვ. 78.

თულიანი სამრეკლო, რომლის პირველი სართული სამი დამოუკიდებელი სივრცისაგან შედგება. ერთ-ერთ სივრცეში მოწყობილია მეორე სართულზე ასასვლელი კიბე (სურ. 1, 3).

ტაძრის შიდა სივრცეს გუმბათქვეშა რვაკუთხედი ქმნის, რომელსაც ოთხივე მხრიდან სწორკუთხა, კამარით გადახურული მკლავები ამშვენებს. ტაძრის შიგა სივრცის ზომები შთამბეჭდავია, მისი სიგრძე 20.5 მ-ს, ხოლო სიგანე 13,50-მ-ს შეადგენს.

ღირსი მამა სერაფიმე საროველის სახელობის ტაძრის ინტერიერი მოხატულ იყო მე-19 საუკუნისთვის დამახასიათებელი ევრეთწოდებული „რეალისტური“ მხატვრული მანერით. მისი ფრაგმენტები ტაძრის კედლებზე ბოლო წლებამდე იყო შემორჩენილი. სამწუხაროდ, ამჟამინდელი, განახლებული ინტერიერი შელესილია და კედლის მხატვრობის კვალი სრულიად წაშლილია.

ტაძარი თავისი პირვანდელი დანიშნულებით მხოლოდ ორი ათეული წელი ფუნქციონირებდა. შემდგომ, 1921 წელს, საქართველოს გასაბჭოების პერიოდში, ბოლშევიკების შემოსვლასთან დაკავშირებული ცნობილი მოვლენების გამო, მსახურება შეწყდა. ტაძარში მოღვაწე მღვდელმსახური, მამა ნიკოლოზი, საქართველოში, აზერბაიჯანიდან პირველად სწორედ ამ მხრიდან შემოსული წითელი მე-11 არმიის ჯარისკაცების ძალადობის მსხვერპლი გახდა. ისინი მოძღვარს ჯერ ფიზიკურად გაუსწორდნენ, შემდეგ ეკლესიიდან გამოიყვანეს და შეურაცხყოფილი სოფლიდან განდევნეს, ბოლოს კი იგი საიდუმლო ვითარებაში მოკლეს.

ბოლშევიკებმა ტაძრის განადგურებაც სცადეს, მაგრამ მკვიდრად ნაგები ტაძარი ვერ დაანგრის, თუმცა, სერიოზულად დაზიანეს - ააფეთქეს ტაძრის გუმბათი. ასე უგუმბათოდ იდგა ის მთელი XX საუკუნის დარჩენილი პერიოდი (სურ. 2). გადმოცემით, ისიც ვიცით, რომ ბოლშევიკებმა აფეთქებამდე გუმბათიდან მოგლიჯეს ჯვარი და სოფლის ბილიკზე ტალახში ჩააგდეს, გამვლელები რომ ფეხით შემდგარიყვნენ. ეს ჯვარი საბჭოთა პერიოდს მაინც გადაურჩა: ბოლშევიკების მიერ შებღალული, ძველი ჯვარი, თურმე სოლომონ მღვდელს გვიან ღამით ჩუმად აუღია და სოფლის სასაფლაოზე ერთ-ერთი საფლავის ჯვრად დაუფლია. ეს საიდუმლო მთელი ცხოვრება შეინახა და გარდაცვალებამდე რამდენიმე ხნით ადრე, ჯვრის ამბავი გაუხილა შვილიშვილს, რომელიც ამჟამად ადგილობრივი ეპარქიის მღვდელმსახურია. მან მიაგნო მითითებულ ადგილას ჯვარს და განახლებული ტაძრის გუმბათზე აღიმართა.

საბჭოთა მმართველობის პერიოდში, გაპარტახებული ტაძარი სხვადასხვა დანიშნულებით გამოიყენებოდა. აქ ჯერ სოფლის სკოლა განათავსეს, მერე ბიბლიოთეკა, კინოდარბაზი და სპორტდარბაზი მოაწყვეს, შემდეგ ხორბლის შესანახ საწყობად იყენებდნენ. მეოცე საუკუნის ბოლოს კი, ტაძარი უპატრონოდ, სავალალო მდგომარეობაში იყო მიტოვებული. 1989 წელს ტაძარი კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ მოინახულა, მაშინ გამოითქვა მისი აღდგენა-ამოქმედების მოსაზრება. თუმცა, 1990-იან წლებში, საქართველოში არსებული ძნელბედობის გამო, ტაძრის აღდგენა ხანგრძლივად გადაიდო.

აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ ტაძარს ამ წლებში უანგაროდ ემსახურებოდა სოფელ სამრეკლოს მკვიდრი, მცოვანი მღვდელი სოლომონ ბოსტოლანაშვილი. იგი გარდაცვალებამდე, ფიზიკური უძლურების მიუხედავად, ერთგულად აღასრულებდა მცირე საეკლესიო მსახურებებს. მას ტაძრის აღდგენა და ამოქმედება ნატვრად გაჰყვა თან. მადლიერმა სოფელმა მღვდელი სოლომონი გარდაცვალების მერე ტაძრის ეზოს შესასვლელში დაკრძალა.

2012 წელს, ეტაპობრივად ტაძარი განახლდა ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიის სამღვდელოების ძალისხმევითა და ფონდი „ქართუს“ დაფინანსებით. ამ სამუშაოების ფარგლებში, გამაგრდა საძირკველი და შეკეთდა დაზიანებული კედლები. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ განახლება მთელი რიგი ხარვეზებით მოხდა: ეკლესიის კედლებმა შემოინახა თავდაპირველი მხატვრობის ფრაგმენტები, რომელიც არ შეინარჩუნეს და დღეს მთლიანად ახალი ნაღესებითაა დაფარული. ტაძრის ცენტრალური ნაწილი არა პირვანდელი ფორმის გუმბათით, არამედ ნახევრად სფეროსებური თუნუქის სახურავით გადაიხურა.

ტაძარი 2012 წლის 1 აგვისტოდან მოქმედებს, ხოლო 2017 წლის 15 იანვარს ეპისკოპოს დიმიტრის მიერ ხელახლა ეკურთხა. ამავე წლის 4 დეკემბერს, ყოვლადწმინდა ღმრთისმშობლის ტაძრად მიყვანების დღესასწაულზე, აქ დედათა მონასტერი დაფუძნდა. ეს მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტია იმის გამო, რომ მეჩვიდმეტე საუკუნის შემდეგ ამ მხარეში არცერთი მონასტერი აღარ არსებობდა. ამჟამად ხორნაბუჯისა და ჰერეთის ეპარქიაში რამდენიმე მამათა მონასტერია, დედათა მონასტერი კი ჯერჯერობით ეს ერთია. ტა-

ძარში წირვა-ლოცვა ტრადიციულად ყოველ შაბათ-კვირას ტარდება.

ამდენად, სოფელ სამრეკლოს წმინდა სერაფიმე საროველის ტაძრის ისტორია მჭიდროდ უკავშირდება გასული ორი საუკუნის საქართველოს ისტორიას და ქიზიყის (ძველად, კამბეჩოვანის) მხარის ისტორიული ქარტეხილების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს, როგორც ამ ამბების მატერიალური მოწმობა, ისტორიისა და კულტურის ძეგლი.

ბიბლიოგრაფია:

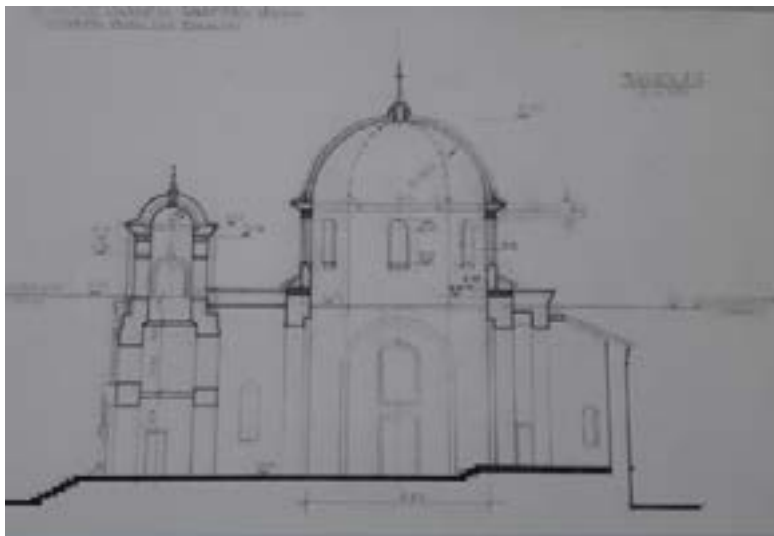
- მუსხელიშვილი დ., რამიშვილი რ., ჯორბენაძე ბ., ქიზიყი, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. XI, თბ., 1987, გვ. 501.
- ნოზაძე თ., ღირსი მამა სერაფიმე საროველის სახელობის პირველი ტაძარი. ამბიონი.საზოგადოებრივ-რელიგიური ინტერნეტჟურნალი. <http://www.ambioni.ge/rirsi-mama-serafime-sarovelis-saxelobis-pirveli-tazari> 14.01.2018. ინფორმაცია გადამოწმებულია 06.03. 2022.
- საქართველოს სსრ გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბ., 1987.
- შაიშმელაშვილი ი. კამბეჩოვანი, ხორნაბუჯი, ქიზიყი, ჟურნ. „ძეგლის მეგობარი“, 1969, N17, გვ. 40-44.
- წმინდანთა ცხოვრება, ტომი I, თბ., 2001.

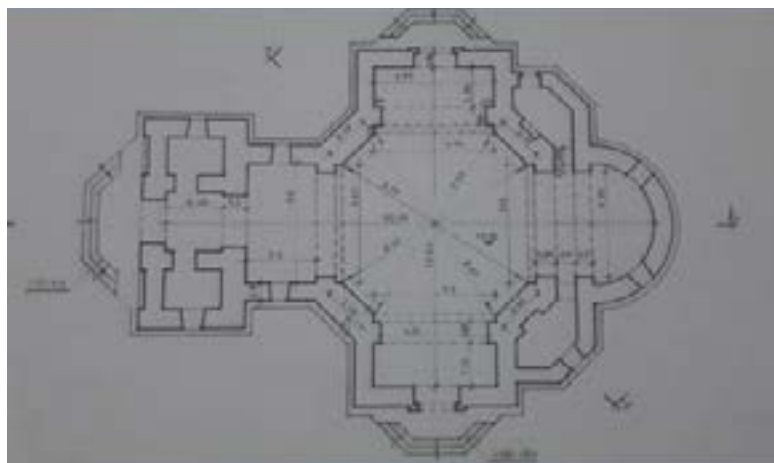
სამრეკლოს წმ. სერაფიმე საროველის ტაძარი 2012 წლის რეკონსტრუქციის შემდეგ.

სამრეკლოს წმ. სერაფიმე საროველის ტაძარი 2012 წლის რეკონსტრუქციამდე.

სამრეკლოს წმ. სერაფიმე საროველის ტაძრის განაკვეთი.

სამრეკლოს წმ. სერაფიმე საროველის ტაძრის გეგმა.

Mzia Milashvili,
Georgian Technical University
Doctor of Architecture, Professor
Valeri Mchedlishvili,
Georgian Technical University
Doctor of Architecture, Associate Professor

THE FIRST CHURCH OF SERAPHIM OF SAROV IN GEORGIA

Abstract

Keywords: architecture of the beginning of the 20th century, Seraphim Saroveli Cathedral, churches of Dedoplistskaro municipality, Samreklo village

The report examines the architectural appearance of one of the world's first churches named after St. Seraphim Saroveli, which is located in the village of Samreklo, Dedoplistskaro, Kakheti, Georgia.

The construction of the temple was completed in 1903, and in the same year it was consecrated in the name of St. Seraphim. There is an unverified opinion that this temple is the first temple in the world built in the name of St. Seraphim of Sarov.

The temple was built in accordance with the traditions of Russian temple architecture. The original temple had a «bulbous» dome. The walls of the building are made of smoothed milky-white stone blocks. Door and window openings, structural details and decorative elements of the facade decoration are made of brick.

The interior of the temple is formed by a domed octagon, which is surrounded on all four sides by rectangular vaulted spaces. The eastern space is completed by a semicircular apse, separated from the main space by an apse.

On the western facade of the temple there is a three-tiered bell tower, the first floor of which consists of three independent rooms. One of the rooms has a staircase leading to the second floor.

In 2012, through the efforts of the clergy of the Khornabuja and Eret diocese and the funds of the Kartu Foundation, the temple was

gradually restored. The foundation was strengthened and damaged walls were repaired.

Unfortunately, this update has a number of shortcomings. In particular, the central part and arms of the temple were covered not with domes of the original form, but with a hemispherical tin roof. destroy Fragments of interior painting.

Despite the fact that it was not fully restored, the first church of the Reverend Father Seraphim Sarovel survived the final destruction, and in Georgia there is one of the first churches built in the name of the Holy Prayer of the Faithful Queen of Heaven.